

Zofia Tarajło-Lipowska

POD ROUŠKOU SPOŘÁDANÉHO MANŽELSTVÍ ANEB SMUTNÝ PŘÍPAD HONORATY ZAPOVÉ

Už nejstarší polsko-české vztahy v lidovém čili školním pojetí začínají událostí těsně spojenou se sexem: sňatkem, který polský kníže Měšek I. uzavřel s českou kněžnou Doubravkou. Předmětem mé úvahy bude pozdější, kdysi velice proslulé a s nadšením líčené, dnes už zapomenuté česko-polské manželství uzavřené z „lásky, která překonává všechno“, dokonce i národní a sociální zábrany. Toto manželství se však v mnoha ohledech nezdařilo, což zvláště citlivě nesla jeho ženská polovina.

Honorata z Wiśniowských Zapová byla polská šlechtična, narozená roku 1825 v Haliči, přesněji v její huculské části, která se vdala za českého zeměpisce, učitele a národního buditele Karla Ladislava Zapa z pražské měšťanské rodiny. Z téměř patnáctiletého manželství vzešlo sedm dětí, z nichž čtyři zemřely v útlém dětství. Sotva třicetiletá Honorata pak podlehl tuberkulóze.

Měla bych tu také připomenout, že Honorata Zapová patří k české literatuře čtyřicátých let minulého století jako autorka menších povídek, otištěných v časopisech *Květy*, *Česká včela*, *Lumír*, *Koleda*, *Zlaté klasy*, většího poučného dílka *Nezabudky čili dar našim pannám*, v letech 1856–1870 vydaného celkem čtyřikrát, a několika překladů z polské literatury. Je rovněž považována za průkopnici tzv. „ženského hnutí“ v Čechách jako zakladatelka Spolku Slovanek Praze roku 1848 a organizátorka jedné z prvních škol pro dívky z českých rodin.

Honoratino literární dílo není zatím zpracováno a zhodnoceno, většinou se nalézá v nedokončených rukopisech (lze tam najít mj. i pár pokusů o romány) – pravděpodobně by byl těžký popis a rozhodování, co z toho je překladem nebo částečným překladem z polské literatury a co původním spisovatelčíným dílem. Vyžadovalo by podrobnou znalost obou literatur. *Nezabudky* byly kladně hodnoceny Janem Nerudou – ve svém posudku kromě ocenění společenského a národního významu knihy vyjádřil obdiv pro aforistickou účelnost mnoha formulací.¹ O tvorbě Honoraty čás-

¹ J. N. (Jan Neruda), *Nezabudky. Dar našim pannám. Z pozůstalých spisů Honoraty z Wiśniowských Zapové...*, *Obrazy života 1859*, s. 196.

tečně pojednává práce Jiřího Horáka *Tři čeští spisovatelé v Haliči*² – popisuje ji způsobem znaleckým, ale dosti typickým pro mužský postoj, protože Honorata je chápána jako druh přílohy ke spisovateli Zapovi. (Honorata ještě ve Lvově jako mladička Zapova choť posílala národopisné črty do pražských Květů.)

Bylo zvykem vtěsňovat úděl Honoraty do sentimentálního vzoru ženy-matky-vlastenky a Slovanky, zdůrazňovat, že jejím hlavním problémem byl stesk pro vlasti a hlavním potěšením přítomnost vzdělaného, milovaného a ve společnosti váženého manžela. Nejjobširnějším tištěným zdrojem informací o Honoratě je biografická stať Edvarda Jelínka Honorata z Wiśniowských Zapová. Zápisky z rodinné korespondence a vlasteneckých vzpomínek,³ opírající se o dopisy zpřístupněné dcerou Zapových Zdislavou, avšak vytríbené pro přísné zahalení některých stinných stran hrdinčina života, zvláště jejího manželského života. Právě tyto stinné stránky se staly pro tuto biografii tabu, protože jejich uveřejnění by vyvracelo legendu polsko-české, opravdově slovanské lásky. (Jak víme, E. Jelínek byl předním českým polonofilem a usilovně pracoval na sblížení obou národů.) Musím tady poznamenat, že jsem neměla přístup k článku Mariana Szyjkowského o Honoratě Zapové, který z jistých formálních důvodů, a možná také kvůli tabuizačnímu hledisku, nebyl publikován.

Jelínkova biografická stať je skutečně hymnou na počest obou manželů. První výměna pohledů obou budoucích milenců je popsána v Zapově knize *Cesty a procházky po haličské zemi*, která je cestopisem s ambicemi na soubor fyziologických a etnografických črt a do níž Zap vepsal i dějiny své velké lásky.⁴ Honoratě je sotva 13 let, sedí s maminkou ve lvovském divadle a Karel Ladislav je obě zachrání před nezdvořilostí místních hejsků, čímž si u Jelínka vyslouží hrdinské pojmenování „rytířský spisovatel“. Pár řádků dále Jelínek bezděčně cituje ze Zapovy knihy kritickou poznámku o opačném jevu pozorovaném v polské společnosti – „přepjatou galanterii ke krásné pleti“. Kritický postoj k polskému způsobu chování k ženám byl mezi českými buditeli všeobecný, kupř. Jan Pravoslav Koubek za jednu ze základních polských chyb považuje „onu mužům nepř slušnou modloslužebnost paním polským (...) prokazovanou“.⁵ Tato od-

² Jiří Horák, *Tři čeští spisovatelé v Haliči*. Otisk z 10. ročníku *Národopisného věstníku československého*, Praha 1915.

³ Edvard Jelínek, *Honorata z Wiśniowských Zapová*, dodatek ke spisu: *Dámy starších salonů polských*, Praha 1894.

⁴ Karel Ladislav Zap, *Zrcadlo života ve východní Evropě. Cesty a procházky po haličské zemi*, Praha 1843–1844.

⁵ Jan Pravoslav Koubek, *O Královédvorském Rukopisu s obzvláštním ohledem na jinoslávské překlady*, ČČM 12, 1838, s. 382 (citují z: Václav Žáček, *Čechové a Poláci roku 1848*, sv. I., Praha 1947, s. 261).

lišnost mezi „polským chováním“ a přístupem českých obrozenců však tolik oběma nevadila (Honorata si zřejmě nepotrpěla na „světáckou mar-nivost“ a „rytířský spisovatel“ se zatím choval galantně), protože již při druhém náhodném setkání mladičké šlechtičny se Zapem udělali na sebe velký dojem – dva roky si velmi důvěrně dopisovali (tykali si, což nebylo mezi snoubenci v polském šlechtickém prostředí běžné), a pak se sotva šestnáctiletá Honorata za něj provdala, čehož později v Praze upřímně li-tovala, podotýkajíc v neodesílaných dopisech, že „co dítě skoro vdala jsem se“.

Náklonnost Zapa k dívce se dá snadno pochopit: byla velmi krásná, tmavooká a tmavovlasá, vysoké pěkné postavy, nad svůj věk psychicky a emocionálně vyspělá (k tomu by bylo možné ještě dodat, že Zap se hod-lal v Haliči oženit). Sblížili se v domě Honoratiných rodičů, kde Zap něja-kou dobu dlel jako rakouský úředník, záminkou byly Štulcovy překlady z Mickiewicze, které Zap právě četl. Legenda o polsko-české lásce zahr-nuje i výkřik udivené slečny: „Vy nejste Němec? Až doposud jsem mysle-la, že všichni Češi jsou Němci!“ To byla radost vysvětlovat tohle krásné polské šlechtičně – představme si Zapovy pocity. Pozdější vztahy mezi mladičkou polskou dívkou a mladým, i když o třináct let starším mužem, vyrostlým v německo-rakouském pražském prostředí, který dosti brzo objevil kouzlo českého vlastenectví, vyvíjejí se podle schématu „učitel – pilná žákyně“: ona se učí česky a ukrajinsky (jako pravá Slovanka), on pro ni shání knihy, zasvěcuje ji do prostého, a proto přitažlivého světa Slovan-ství. Jelínek ho nazývá „pěstounem duševního rozvoje své mladičké, ide-álně čisté nevěsty“.

Záhadou je, proč Honoratini rodiče s takovým sňatkem souhlasili. Byla to sice zchudlá, nicméně zemanská rodina erbu Prus, jejich dcera byla krásná, inteligentní a vzdělaná, vychovávaná jako šlechtična, zvyklá na služebnictvo, pobývala v salonech hraběnky Potocké, důvěrně se sblížila s manželkou svého strýce Kornélií z Bieńkowských, kteří patřili k bohaté šlechtě. Karel Ladislav Zap nebyl šlechtic, měl místo rakouského úředníka – to nebyl v Haliči důvod k oblibě – a vydělával málo. Jeho otec ho v do-pisech upozorňoval na skutečnost, že při takových příjmech by rodinu ne-měl zakládat.

Jediným vysvětlením může být Zapova pozice „literáta“, ona svatozář zvláštního poslání, kterou dívka a jejím rodičům odhaloval tento objevitel a popisovatel nezkažených slovanských národů. Celá rodina, a zvláště mladičká, avšak velmi vážná Honorata měla dojem, že se zúčastní velké-ho úkolu. Rodinnou náladu vystihuje dopis Honoratě od strýce Teofila Wiśniowského, manžela zmiňované Kornélie z Bieńkowských, který pat-ří mezi největší vlastence v polských dějinách: byl emisarem Polského de-mokratického spolku v Paříži, vyslaným do Haliče, aby organizoval ná-

rodní povstání 1846 a obnovení nezávislého Polska. Při své misi byl dopaden rakouským četnictvem, odsouzen k smrti a ve Lvově roku 1847 oběšen. Teofil, nejsvráznější postava rodiny Wiśniowských, sňatek Honoraty akceptoval. Ve svém dopise Honoratě zdůraznil, že její budoucí choť byl dříve, než se stal rakouským úředníkem – „člověkem, Slovanem, Čechem“. Je zapotřebí se přitom zmínit, že Teofil Wiśniowski je považován za jednoho z nejostřejších kritiků panslavismu a Kollárovy „slovanské vzájemnosti“ a je autorem rozpravy *Panslawizm czyli Wszeczeństwońszczyzna* (vyšla v Paříži v časopise „Pamiętnik Towarzystwa Demokratycznego Polskiego“ sv. 3, 1844).

O šest let dříve, před sňatkem Honoraty s Karlem Ladislavem, píše Teofil své neteři: „Ženě jest splniti vážné povinnosti, neboť stane se ona chotí, matkou a občankou. O tom posledním nezapomínej nikdy a měj to na paměti, že nebude jediným Tvým posláním šití, praní a příprava jídel pro muže.“⁶ O pár let později, už v Praze, Honorata zjistila, že právě tyto přízemní úlohy podle názorů okolí (a bohužel také manžela, jak si o tom povíme dál) by měly být jejím jediným posláním. Karolína Světlá vzpomíná, že Honorata, která si v rodinném domě nenavykla na vlastnoruční vykonávání domácích prací, poskytovala „pražským dámám“ mnoho pohoršení, až „její strážný anděl (jde tady o slečnu Annu Hlavsovou, pozn. Z. T. L.) ji naučila tolik, že se mohla Honorata vyrovnati každé pražské hospodyně, a zahovořila si o služkách, tržních cenách, velikém prádle atd., kázala-li toho potřeba, tak virtuózně jako každá jiná měšťanská panička“.⁷ Pro případ, kdyby chování Honoraty i dnes budilo pohoršení, je třeba se zmínit, že v Praze rodinu Zapových trápily značné finanční potíže: v neodesílaných dopisech adresovaných rodině v Haliči si stěžuje, že je hladová, šetří na jídle pro sebe, musí dělat hrubé domácí práce, které by každá prostá děvečka zvládla, a přitom trpí tuberkulózou, mívá často „blutšturce“, jak je nazývá. Stálo by za to i připomenout, že za 14 let a pár měsíců svého manželství Honorata porodila sedm dětí, tzn. že téměř pořád byla buď těhotná, nebo pečovala o nemluvně.

Strýc Teofil asi neměl valného mínění o úřednickém prostředí, protože dál poučuje Honoratu: „Jako žena úředníka vstoupíš do společnosti docela nové, spatříš tam, co jsi dosud neviděla, nalezneš zkažení, marnost, vynášlivost, zejména mezi ženami.“⁸ Skutečně se tak stalo. Dejme slovo opět Karolíně Světlé: „Nemohla na příklad pochopiti (Honorata, pozn. Z. T. L.), že bohaté dámy naše, vydávající několik set zlatých na turecké šály, teh-

⁶ Teofil Wiśniowski Honoratě Wiśniowské, dopis ze dne 19 července 1841; originál je uložen ve vratislavské knihovně Ossolińských, cituji tady překlad E. Jelínka, op. cit., s. 29–30.

⁷ Karolína Světlá, *Z literárního soukromí*. Ženské listy 8, 1880, s. 131.

⁸ Viz poznámka 6, s. 30.

dáž módní, považují za největší marnotratenství koupiti knihu, neb dokonce předpláceti na některý časopis. (...) Očekávala, že budou hovořiti o vychování dětí, o jejich tělesném a duševním prospěchu, o opravách, jež nutno v ohledech těch zavést, a zatím se rozvlnil hovor, otáčeje se pouze kolem nezpůsobů služek a pak o samé jen šaty, opět jen šaty a konečně o jakýsi pikantní klípek (...)”.⁹ Světlá tady samozřejmě uplatňuje i vlastní požadavky na českou dámskou společnost. Honorata věřila, že bude Čechům jako Slovanka velmi blízká, ale v Praze byla spíše cizinkou, kterou okolí bedlivě pozorovalo (píše o tom v neodesílaných soukromých dopisech) a odsuzovalo za snahy překračující dosavadní způsoby chování vdané ženy. (Paní profesorka Maria Janionová by řekla, že chování Honoraty bylo transgresivní, tzn. přesahovalo její pražskou společenskou kondici.)

Honorata se totiž cítila „apoštolkou slovanské vzájemnosti“ (asi tu vzájemnost neviděla tak pronikavě jako její strýc), jak ji nazvala K. Světlá. Skutečně byla v jistém smyslu „ideální Slovankou“, jedinou českou buditelkou, která nemluvila německy (a že neuměla německy, o tom se zmiňuje s obdivem Karel Havlíček Borovský, který u Zapových ve Lvově dva měsíce bydlel, trávil s Honoratou vždycky čas od osmé do dvou a její osobní kouzlo ho přivádělo k myšlence, že i on sám by se měl oženit). Jako „navrácena na slovanskou víru“, jak se tehdy říkalo, Polka, která vyrůstala v blízkosti huculského lidu (popisovala ho v článcích publikovaných v Praze a Brně) a která se naučila česky, se přestěhovala do – jak soudila – českého prostředí. Pozorovala tam nedostatky a brala doslova manželovy „slovanské ideály“. Cítila jakési poslání, chtěla opravit „zkaženost“ (recte: marnivost a postrádané vlastenectví) ženské české společnosti Prahy a zmínila se v jednom článku také o „zkaženosti“ (recte: poněmčení) českého lidu v okolí, které navštívila, srovnávajíc ho s „čistým a cizotou nezkaženým“ huculským lidem. Pobouřila tím některé buditele, až se jí Havlíček, jenž jí byl vždy příznivě nakloněn a snad se do ní i trochu zahleděl, musel zastat. Honoratin manžel se totiž v této věci choval trochu zbaběle, veřejně nereagoval, i když známi, jak o tom píše Jelínek, ho k tomu popichovali – prostě do budoucna zabránil ženě, aby podepisovala své články.¹⁰ Při tom všem Honorata v žádném případě nebyla typ „mužatky“. Světlá i Jelínek ji přirovnávají k „lilii“ a Sofie Podlipská přiznává: „Neviděla jsem jakživa nic tak čistě ženského jako její zjev.“¹¹

Honoratu tedy zklamala pražská společnost, kterou jí Zap tak slibně vykresloval, a také to, jak byly její snahy přijaty. Pravděpodobně ještě větším

⁹ K. Světlá, c. d., s. 129–130.

¹⁰ E. Jelínek, c. d., s. 66.

¹¹ Tamtéž, s. 6.

zklamáním byly pro ni manželské poměry. Svou situaci popsala v dopisech z let 1853–1854, adresovaných matce, bratrovi a strýcově ženě Kornélii. Neodesílala je, protože – jak připsala na konci – „nechtěla, aby věděli, jak jí doopravdy je, jak trpí“. Tyto dopisy jsou otřesným svědectvím: bratru Milkovi si stěžuje na pocit cizoty, že ji neustále pozorují sousedé, na nouzi, pro niž musí odmítat pozvání do společnosti (nemůže je opětovat), chybějící peníze na léčení plicní nemoci, vypráví mu, že hladoví. Svěřuje se, že chtěla od manžela odejít – domluvili se, že jí dá polovičku platu a ona s dětmi odjede k rodičům, kde aspoň bude mít výživu, ale je to těžké, nemá sílu k tomu, aby se odhodlala zbavit děti otce. Zapovu povahu líčí v neodeslaném dopise adresovaném Kornélii, s níž prý měla lepší kontakt než s matkou (cituji ve vlastním překladu): „Můj manžel se názory a povahou vůbec neliší od všech tady, k tomu ještě je velice flegmatický, domov, žena a děti jej naprosto nezajímají, je to ale přitom dobrý člověk. Je schopen nepromluvit na mě celý den, nemyslí ani na domov, ani na rodinu, o výchově dětí se ani nezmíní, o jejich potřebách tím méně. Je to lhostejný, chladný člověk. Pokud se usměje, jsem šťastná, protože to znamená, že je spokojen. V největším neštěstí, které jsem zakusila, neřekl ani slovo, aby mne utěšil, naopak v neštěstí se na mne zlobí s největší nepřívětivostí. Jeho způsob chování je nepříjemný. Samozřejmě to vyplývá z jeho povahy. Je netrpělivý, drsný, zlostný. Způsob jeho myšlení je zcela opačný než ten můj. Například o poměrech v mém národě nikdy nemluvíme, o naší literatuře, vzdělancích tím méně, vůbec o ničem, co je mně, mému srdci blízké, ani o rodině a jejích vztazích nemluvíme, protože on všechno vidí z jiného hlediska než já, a jelikož se vzájemně nepřesvědčujeme, raději už o ničem podobném nemluvíme, abychom se vyhnuli svárům. (...) Řízení domácnosti, které náleží mužům, je mu cizí, vůbec to nechápe. Všechno zastupuji a vedu já samotná. S nejvyšší důvěrou mne manžel pověřuje vším, všemi svými příjmy, správou domova, výchovou dětí, úplně vším. On se do ničeho neplete, nic ho nezajímá.“¹²

Z toho dopisu vyčteme několik skutečností: vidíme, jak se „rytířský spisovatel“ proměnil v „drsného a zlostného“ manžela, kterého rodina nezajímá a všechny starosti spojené s vedením domácnosti přenechává ženě. Po pravdě řečeno, Zapovy představy o manželství byly od začátku jiné než Honoratiny – hrála zde určitou roli i rozdílnost kultur i rozdílnost sociální. Stačí si přečíst zlomek jeho *Cest a procházek po haličské zemi*, napsaných ještě ve Lvově, kde líčí Češky jako „dobré hospodyně, v panování nehrubé prospěchy činíce“, zatímco „Polka vycházejíc přechosto z okresu domácnosti své, politikou se baví, přechosto směšnou horlivostí

¹² H. Zapová, dopis Kornélii Wiśniowské ze dne 10. 6. 1853, Archiv Památníku národního písemnictví v Praze, pozůstalost Honoraty Zapové.

o věcech veřejného řízení rozpráví, kterým naprosto nerozumí, anebo které jednostranně pojímá. Kdož ví, zdali by mnohému nebylo lépe, kdyby byl v letech politických bouří méně poslouchal fantastické výmysly nadšenosti horlivých vlastenek.¹³ Zap tady jednak kritizuje polskou politiku – asi má odpor k polským povstáním a pokusům o ně – jednak vidí zhoubné následky politiky ve vlivu žen, které si „příliš dovolují“, směřuje tedy k motivu „ženy-démona“, který by se měl držet na uzdě.

Do jisté míry měl Zap pravdu: polský vzor ženy romantického období (časově blízkého českému obrození) skutečně zahrnoval také její politickou činnost, pokud ne přímo (i když tady také byly vzory „ženy-rytíře“ jako Mickiewiczova Grażyna nebo „ženy-velitele v boji“ jako Emilia Plater), tedy aspoň založenou na povzbuzování mužů a výchově dětí v patriotickém a bojovném duchu. Mluví se také o „tyrtejském“ modelu polského romantika, tzn. o spojení slova a činu v jedno¹⁴ – takto chápala i Honorata svůj úkol. Podle Čenka Zírta „chtěla se zasaditi o důkladnou obnovu vychovatelství, tak, aby z českých dcer náležitým vzděláním a šlechtěním jich rozumu i citu vypěstovány byly vzdělané ženy, zdárné manželky a matky, věrné a horlivé vlastenky.“¹⁵ Tento kronikář Spolku Slovanek podotýká, že popud k jeho založení dala Honorata svým nadšeným projevem na veřejné schůzi; na založení se podílely obě s Johankou Fričovou. Spolek Slovanek byl zahájen dosti nadějně, ale vzájemné vztahy členek brzo poznamenala četná nedorozumění, klevety a závist. Spolek si dával za úkol založení dívčího ústavu v Praze, na čemž Honorata zvlášť usilovně pracovala – sháněla prostředky, byla neocenitelná v psaní dopisů s prosbou o příspěvek, protože zdaleka ne všechny dámy zvládaly psanou češtinu, uměla se také obracet na aristokraty, jako např. na Hanuše Kolovrata-Krakovského či Jana Lobkovice. V posledním roce života se jí podařilo přes všechny překážky tento ústav založit (dostala na něj peníze i od své rodiny a příbuzných v Haliči, ale s přáním, aby to byl do budoucna česko-polský ústav), její zdravotní stav se však velmi zhoršil a v prvních dnech ledna 1856 zemřela.

Druhým „pedagogickým“ úkolem, kterého se „tyrtejská hrdinka“ Honorata ujala, bylo napsání již zmíněné knihy pro české dívky Nezapudky čili dar našim pannám. Jedná se o mravoličný traktát, využívající motivy díla polské spisovatelky Klementyny z Tańských Hoffmanové Památka po dobré matce. V úvodu Honorata výslovně říká, že se chce touto knihou zavděčit českému národu, kde našla druhý domov (v porovnání s jejími

¹³ K. L. Zap, c. d., s. 75.

¹⁴ Maria Janion, *Gorączka romantyczna*, Warszawa 1975, s. 148–154.

¹⁵ Čeněk Zírt, „Sestry Slovanské“ čili „Spolek Slovanek“ r. 1848 v Praze, *Květy* 29, 1907, s. 25–38, 203–215, 375–388.

dopisy je zde vidět jistá ambivalence v posuzování vlastního údělu). Po-
učným tónem tu vypráví mj. O pohlaví ženském (cituji: „Mužskému svě-
řil Všemohoucí život vůbec, ženštině podrobnosti jeho“), v kapitole O krá-
se duševní a tělesné vypravuje příběh dvou dívek, ze kterých ta hezčí se
neprovdala, a méně hezká, tehdy čtrnáctiletá, se šťastně provdala za čtyři-
cetiletého vdovce, cituje v překladu názor Hoffmanové o úloze žen:
„Když vidím ženštinu, která vychází ze svého oboru a míchá se do politi-
ky anebo rozlušťuje otázky života pouze Bohu povědomé, zdá se mně, že
vidím ptáče, vypadlé z hnízda, které by chtělo podletět, a nemůže, a kaž-
dý je může rozmačkat a zničit“ (dozajista si to myslel např. Zap, ale Ho-
norata tady asi nemluví za sebe, pozn. Z. T. L.). V kapitole O manželství
pravděpodobně trochu poodhaluje roušku kryjící její případ: „Nejšťastněj-
ší manželstvo je vždy velmi těžký stav. Mladá osoba, která se provdá, zís-
ká svobody v malých věcech, v důležitých jí ale tratí (...) Mužům dostala
se pohodlnější úloha, býti otroky na krátký čas (tím míní období zasnou-
bení, pozn. Z. T. L.), pak pány navždy“.¹⁶

Nezabudky se staly terčem útoku badatelky dějin ženského hnutí v Če-
chách Vlasty Kučerové, která jinak Honoratu Zapovou oceňuje a její čin-
nost hodnotí kladně. Připomíná, že „měšťácké paničky“ ji pomlouvaly
v emancipačních snahách, a analýzou Nezabudek zdůvodňuje, že tato vý-
čitka byla komická, což pro Kučerovou vůbec není komplimentem. Z raně
feministického hlediska Kučerová soudí, že „Žena Zapové je pouze soci-
ální jednotkou bez vlastní individuality a bez práva na nejmenší, nejpřiro-
zenější sobectví (...) pasivnost jest jediný prostředek pro pokorný a zotro-
čený intelekt, jež společnost v ženě vypěstovala. Z erotiky udělali ženské
povolání, záležitost několika okamžiků povýšili na záležitost celého ži-
votního běhu (...) z pohlavní záležitosti udělali smysl života. (...) Nejvíce
zaráží u Zapové odporovaná ctnost sladké nevědomosti. Proč se tedy
sama vzdělávala, když nevědomost považuje za tak oblažující? proč za-
kládala ústav? (...) Vidíme, do jakých rozporů se dostává její teorie s její
praxí.“¹⁷ Zajímavé je, že Kučerová vidí důvod této údajné falešnosti Zapo-
vé v tom, že ji život naučil „tomuto ženskému přizpůsobování“, že se mu-
sela přizpůsobit mužově vlasti, za což zaplatila „ztrátou samostatnosti,
při které se žena stává odrazem mužových zálib a odporů, při které ztrácí
svou osobnost a kde s hmotným otroctvím jde intelektuální otroctví za po-
tlačení individuality“.¹⁸ Zdá se, že Kučerová chtěla vtěsnat Honoratu do
svých vlastních představ a násilně z ní vyvést příklad – ve skutečnosti by-

¹⁶ H. Zapová, *Nezabudky čili dar našim pannám*, 2. vydání, Praha 1859, citáty s. 12, 38 a 132.

¹⁷ Vlasta Kučerová, *K historii ženského hnutí v Čechách*, Amerlingova éra, Brno 1914, s. 84.

¹⁸ Tamtéž, s. 85.

la Honorata pravým opakem jakékoliv otrokyně, i když mnoha předsudkům své epochy alespoň zdánlivě podléhala.

Honorata se určitě dostala do vnitřního rozporu sama se sebou a se svým osudem. V jediném zachovaném zlomku deníku z let 1851–1854 zachovaném v její pozůstalosti zpochybňuje smysl manželské přísahy (citáty v překladu autorky příspěvku): „Proč proto žádat nerozvazatelná pouta? Pokud láska stále přetrvává, pokud se manželé vzájemně milují – k čemu budou tato pouta? Pokud láska skončí, proč nosit pouta, která neukrutnější tyranii být mohou?... Už kvůli úctě k oběma stranám by manželská přísaha neměla být skládána z toho důvodu, že práva, která tímto způsobem muž nabývá nad ženou, jsou samolibostí, despocií, která nám pohrdavě odmítá Bohem dané právo mít duši, duch, srdce, city (ó nešťastné otroctví, které nám i rodové příjmení odnímá, a za ně často nehodné dává!).“ Honorata tedy těžce nesla tragické následky svého nepromyšleného rozhodnutí. Její myšlení bylo nekonvenční, i když je přísně tajila.

Jiný citát ze zlomku deníku dokládá Honoratinu sebejistotu, samostatnost, pocit, že není horší než muž, že by se sama dovedla o sebe postarat, kdyby... asi kdyby nebylo tehdejších předsudků: „Žena se staví na úroveň neschopnosti. Co ji tak nízko situuje, že nutně musí přijmout jeho ponižující péči? Protože páni si dovolují tvrdit, že žena je slabá, neschopná. Takovou se skutečně stává, nemajíc rovnoprávnost a samostatnost – jenom ono otroctví, které nás činí bojácné, nedůvěřující vlastní síle, v nás tlumí statečnost, která tvoří člověka.“ Tady bychom rádi podotkli, že se od těch dob mnoho nezměnilo, např. současná polská spisovatelka Izabella Filipiaková ve své knize *Absolutna amnezja* ironicky nazývá ženy „pohlavím zvláštní péče“.

Honorata, vědoma si své nevyléčitelné nemoci, truchlící po zemřelých dětech, zklamaná manželstvím a žijící, jak píše jediné přítelkyni Růženě Karafiátové, „mezi nepřáteli, kteří na mě syčí jak vosy, a kde která může, tam mě píchne jedovatým žihadlem“, si dovedla zachovat vyrovnanost a statečnost. V jiném dopise radí Růženě: „Držte se také, pamatujte, že ochablost jen slabým lidem patří, kteří nevědí, že lze jest povznést se nad vše, cokoli nás otáčí, zle neb dobré – pravím dobré, poněvadž – i v dobrém nesmíme přehánět – přála bych sobě povznést se tak dalece, abych všecky slabosti a křehkosti lidské atd. podrobila vůli rozumu, a tak kdybych se otrásla ze všech příměšků povahy mé, stála bych co bludy soudce mých činů, mé vůle, vůbec všech slabostí. Jinak nelze obstát na tom světě, Růženo drahá, a možné je, cokoli chceme – tak dalece možné, že i chyby naše se stávají jen proto, že je chceme.“¹⁹

¹⁹ H. Zapová, dopis Růženě Karafiátové ze dne 10. 11. (rok nečitelný), Archiv Památníku národního písemnictví v Praze, pozůstalost Honoraty Zapové.

Toto otevřené převzetí odpovědnosti za vlastní chyby, statečné přiznání, že se na nich podílela vlastní vůlí, a požadavek podrobení slabosti vůli rozumu staví naši hrdinku do zcela jiného světla a odhaluje dosud neznámou hloubku její duše a složitost osobnosti, o níž dosud jinak přízniví životopisci pro zvýraznění kladů především psali, že byla „krásná jak růže a nevinná jak lilie“.

Zofia Tarajło-Lipowska
Uniwersytet Wrocławski
Wrocław